
Ilona Urych

Akademia Sztuki Wojennej

ORCID 0000-0003-4868-9460

System edukacji dla bezpieczeństwa a odporność społeczna. Wybrane zagadnienia

Wprowadzenie

Odporność społeczna uchodzi współcześnie za jeden z podstawowych warunków bezpieczeństwa w wymiarach: krajowym, unijnym i sojusznym. Jej budowa, a zatem rozwijanie takich zdolności w sferze cywilnej i wojskowej, które znacząco utrudnią nieprzyjazne działania, jest odpowiedzią na różnorodne zagrożenia, w tym zwłaszcza hybrydowe, zarówno regionalne, jak i globalne. Tym samym wzmacnianie odporności jest współcześnie nie tylko zadaniem, ale wręcz obowiązkiem każdego państwa. Jest też najważniejszym aspektem bezpieczeństwa Unii Europejskiej i NATO. Dla przykładu, warto wskazać, że jedną z konkluzji szczytu NATO w Warszawie, który odbył się w dniach 8-9 lipca 2016 roku, było podjęcie przez szefów państw i rządów krajów członkowskich decyzji o przyjęciu wspólnego zobowiązania do wzmacniania odporności (ang. *resilience*) oraz nieustannego rozwijania indywidualnej i zbiorowej zdolności do odparcia ewentualnego ataku na granice państw Sojuszu Północnoatlantyckiego¹. W rozumieniu NATO ta odporność jest istotnym elementem polityki odstraszania. Ma zmusić

¹ Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., Dz.U. 2000 nr 87 poz. 970, art. 3.

ewentualnego przeciwnika do zaniechania ataku poprzez przekonanie go, że nie umożliwi on osiągnięcia zamierzonych celów lub będzie dla niego zbyt kosztowny. Dlatego też od dłuższego czasu koncentrowano się na umacnianiu odporności w odniesieniu do potencjału państw i umiejętności zarządzania ich zasobami. Jednakże dopiero od niedawna dostrzeżono także potrzebę budowy odpornego społeczeństwa².

W wymiarze krajowym odniesienia do odporności znalazły się w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej³, co dowodzi, że kwestia budowy odporności jest ważna w kontekście utrwalania polskiego bezpieczeństwa. Już w Pierwszym Filarze „Bezpieczeństwo państwa i obywateli” w rozdziale „Odporność państwa i obrona powszechna” znajdują się nawiązania do potrzeby zwiększania odporności państwa i społeczeństwa: „[...] Podniesienie odporności państwa na zagrożenia, poprzez tworzenie systemu obrony powszechnej, opartego na wysiłku całego narodu oraz budowanie zrozumienia dla rozwoju odporności i zdolności obronnych Rzeczypospolitej Polskie [...]”⁴, a także postulat: „[...] Budować odporność państwa na zagrożenia, w tym o charakterze hybrydowym, zapewniać powszechny charakter obrony cywilnej i ochrony ludności oraz gromadzić i utrzymywać zdolności do odtwarzania niezbędnych zasobów”⁵. Ponadto, pewne elementy związane z odpornością zawierają takie strategiczne dokumenty jak Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego⁶ i Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej⁷.

Powstaje wobec tego pytanie: **co i jak zrobić, żeby obywatele byli odporni na różnego typu zagrożenia?** Ważnym elementem, na który zwraca się uwagę podczas dyskusji w NATO, jest edukacja. Umożliwia ona bowiem nie tylko rozumienie istoty niebezpiecznego zdarzenia, lecz także dostarcza

² R. Rey. *Spółeczeństwo odporne na zagrożenia*. „Biuletyn Analityczny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa”, 31. <https://www.gov.pl/web/rcb/spoleczenstwo-odporne-na-zagrozenia> [dostęp: 06.04.2025].

³ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2020). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 06.04.2025].

⁴ *Ibidem*, s. 15.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego* (2022). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. <https://rcb.gov.pl/krajowy-plan-zarzadzania-kryzysowego/> [dostęp: 06.04.2025].

⁷ *Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej* (2022). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. <https://rcb.gov.pl/narodowy-program-ochrony-infrastruktury-krytycznej-2/> [dostęp: 06.04.2025].

wiedzę i kształtuje umiejętności pozwalające zminimalizować ryzyko zagrożenia, a także pokazuje, jak radzić sobie w wypadku jego wystąpienia⁸.

Biorąc pod uwagę powyższe, refleksja nad procesami nauczania i wychowania oraz ich teraźniejszymi uwarunkowaniami z punktu widzenia bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby budowania odporności społecznej⁹ stała się przyczynkiem do diagnozy w tym zakresie. Tym samym celem artykułu jest charakterystyka wybranych elementów systemu edukacji dla bezpieczeństwa służących budowie odporności społecznej. W związku z tak przyjętym celem postawiono dwa problemy badawcze:

- Jakie jest znaczenie przedmiotu szkolnego edukacja dla bezpieczeństwa w budowaniu odporności społecznej?
- Czym charakteryzuje się system edukacji dla bezpieczeństwa w klasach wojskowych w zakresie budowania odporności społecznej?

Zgodnie z celem badań i problemami badawczymi związanymi z opisem i diagnozą, a nie z badaniami weryfikacyjnymi, zrezygnowano z formułowania hipotez badawczych, które mogłyby wywierać wpływ na efekt przeprowadzonych badań¹⁰. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki wywiadu i ankiety¹¹. Wywiad przeprowadzono z ekspertami przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa¹², a ankietę – z uczniami klas wojskowych¹³. Wykorzystano również metodę

⁸ Resilience, civil preparedness and Article 3 (2024, 13 listopada). NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm [dostęp: 06.04.2025].

⁹ Więcej na ten temat zob.: J. Adamkiewicz, W. Kowalski (red. nauk.). (2024). *Odporność państwa jako wyzwanie bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku*. Wydawnictwo FNCE. Poznań; M. Piotrowska-Trybull, K. Górską-Rożej (red. nauk.). (2024). *Odporność państwa, społeczeństwa i gospodarki na zagrożenia*. Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej. Warszawa; R.B. Panfil (2024). *Spójność i odporność społeczna – analiza współzależności z perspektywy nauk o bezpieczeństwie*. „Wiedza Obronna”, 288(3), s. 104-118.

¹⁰ M. Łobocki (2006). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Oficyna Wydawnicza Impuls. Kraków.

¹¹ Zob. np. E. Babbie (2008). *Podstawy badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, s. 274-316; T. Pilch, T. Bauman (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa, s. 79-82; M. Łobocki (2006). *Metody i techniki...* Op. cit., s. 243-272.

¹² Wypowiedzi ekspertów pochodzą z konsultacji prowadzonych podczas prac nad zmianą podstawy programowej kształcenia ogólnego przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, prowadzonych we współpracy z Instytutem Badań Edukacyjnych – Państwowym Instytutem Badawczym w 2025 r.

¹³ Dobór badanych uczniów klas wojskowych za pomocą kwestionariusza ankiety był celowy i incydentalny. Przyjęcie takiego kryterium doboru próby było podyktowane tym, że wybrano tylko te szkoły, w których klasy wojskowe funkcjonują w ramach innowacji pedagogicznych programów i nie biorą udziału w programach Ministerstwa Obrony Narodowej. Ponadto w badaniach wzięły udział te klasy, których nauczyciele wyrazili zgodę na udział uczniów tych klas w badaniach. Znacznie ograniczyło to dobór

analizy dokumentów¹⁴. Zebrany materiał empiryczny¹⁵ pozwolił na analizę ilościową wielozmienną, która wskazała powiązania zmiennych niezależnych ze zmiennymi zależnymi.

Z zebranego materiału empirycznego nie wyliczano korelacji ze względu na to, że badana próba nie była reprezentatywna i nie można było określić wiążących zależności statystycznych. Dlatego – oprócz prostych opisów ogólnego rozkładu odpowiedzi – zebrany materiał empiryczny został opracowany statystycznie przez zastosowanie frekwencji¹⁶ i miary tendencji centralnej¹⁷, w tym porównania średnich, a w całych **badaniach zastosowano analizę ilościową i jakościową**.

Przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa i jego znaczenie w budowie odporności społecznej

Podstawowym przedmiotem budującym odporność społeczną młodych ludzi w Polsce jest edukacja dla bezpieczeństwa. Jest to przedmiot kształcenia ogólnego realizowany w klasie VIII szkole podstawowej i I szkoły średniej. Systemowo obejmuje zatem całą polską młodzież.

Przedmiot ten powstał w wyniku rewizji szkolnych treści nauczania również w wymiarze proobronnym – rezygnacji z obszarów mniej istotnych i szczegółowych, z jednoczesnym akcentem na obszary o priorytetowym znaczeniu dla bezpieczeństwa kraju. Dlatego 1 września 2009 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej w porozumieniu z Ministerstwem Obrony Narodowej wprowadziło do podstawy programowej szkoły ponadpodstawowej¹⁸, a od

badanych. Powyższe ograniczenia spowodowały, że badaniami objęto 430 uczniów z 24 klas wojskowych w Polsce.

¹⁴ M. Łobocki (2006). *Metody i techniki badań...* Op. cit., s. 256-260.

¹⁵ Analiza materiału empirycznego ilościowego stanowi fragment większych badań dotyczących diagnozy potencjału klas mundurowych o profilu wojskowym. Zob. I. Urych (2019). *Potencjał obronny klas wojskowych. Teoretyczno-empiryczne aspekty kształcenia obronnego*. Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej. Warszawa.

¹⁶ Frekwencja to wyrażany procentowo udział osób, które wzięły udział w danym zdarzeniu lub reprezentują dane stanowisko, wobec liczby osób, które brały udział w danym zdarzeniu lub reprezentują wszystkie stanowiska. Wskazuje na częstotliwość występowania danej jednostki obliczeniowej w danym zbiorze.

¹⁷ Miary tendencji centralnej to zastosowanie pytań zamkniętych o charakterze skali w kwestionariuszu ankiety do badania potencjału obronnego uczniów klas wojskowych, co umożliwiło obliczenie średnich arytmetycznych, których wynik jest otrzymywany przy dzieleniu sumy wartości przez ogólną liczbę przypadków. W badaniach wykorzystano także zaawansowany pomiar miary tendencji centralnych, jakim jest porównanie średnich.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, Dz.U. 2009 nr 139 poz. 1131.

2017 roku również szkoły podstawowej¹⁹, nowy przedmiot nauczania – edukacja dla bezpieczeństwa, zastępując dotychczas nauczane przysposobienie obronne. Istotą wprowadzenia nowego przedmiotu było kompleksowe ujęcie zagadnień bezpieczeństwa z koncentracją działań edukacyjnych na problematyce zagrożeń pokojowych, a także sposobów zachowań w sytuacjach kryzysowych w każdym miejscu i czasie.

Wobec przyjętych aksjomatów treści kształcenia ujęte w podstawie programowej do przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w roku szkolnym 2024/2025 w szkole podstawowej obejmują treści kształcenia z bezpieczeństwa państwa, dotyczące organizacji działań ratowniczych, udzielania pierwszej pomocy oraz edukacji obronnej: „Edukacja dla bezpieczeństwa służy przygotowaniu uczniów do właściwego zachowania i odpowiednich reakcji w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia oraz w stanach nadzwyczajnych”²⁰. Z kolei w szkole średniej: „Przedmiot przygotowuje uczniów teoretycznie i praktycznie do właściwego zachowania się oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach trudnych i kryzysowych, stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia. Przedmiot obejmuje treści kształcenia z zakresu bezpieczeństwa państwa oraz treści dotyczące organizacji działań ratowniczych, pierwszej pomocy i edukacji obronnej. Niezwykle ważne jest, aby kłaść szczególnie nacisk na kształcenie umiejętności praktycznych, powtarzanych możliwie często, szczególnie przy nauce pierwszej pomocy, terenoznawstwa oraz strzelectwa. Wyrabianie w ten sposób u uczniów odpowiednich nawyków ma istotne znaczenie w wykorzystywaniu przez nich zdobytych umiejętności w warunkach realnego zagrożenia, kiedy to naturalnie występujący wysoki poziom stresu wpływa na proces decyzyjny”²¹.

Ponadto, w roku szkolnym 2024/2025 w podstawie programowej dla klas I–III szkoły podstawowej zagadnienia z udzielania pierwszej pomocy są częścią wymagań z obszaru „funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku”, a na dalszych etapach nauczania nauka pierwszej pomocy ma być realizowana podczas zajęć z wychowawcą. Wiedza ta ma być zatem przekazywana systematycznie, a zajęcia mają mieć

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 czerwca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, Dz.U. 2017 poz. 1239.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. 2024 poz. 996, załącznik nr 1, s. 24.

²¹ *Ibidem*, załącznik nr 2, s. 268.

charakter praktyczny, dzięki czemu będzie mogła być lepiej przyswojona i utrwalona. Dodatkowo elementy edukacji dla bezpieczeństwa realizowane już w początkowym etapie kształcenia mają służyć internalizacji takich wartości jak: odpowiedzialność za innych, gotowość do niesienia pomocy i świadomość znaczenia szybkiej reakcji w sytuacjach zagrożenia życia²². Tym samym nauka pierwszej pomocy ma zwiększać wiedzę i umiejętności uczniów w tym zakresie, i tym samym zwiększyć prawdopodobieństwo wykorzystania tych kompetencji w sytuacjach nagłych.

Trafnym uzupełnieniem istoty przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w budowie odporności społecznej młodych ludzi jest wypowiedź jednego z ekspertów: „[...] Przedmiot obecny w polskim szkolnictwie od wielu lat, pod różnymi nazwami, na różnych etapach kształcenia, w różnym wymiarze godzin, z różną zawartością treści kształcenia; tradycje swoje kotwiczy w idei Szkoły Rycerskiej, modelu Przysposobienia Wojskowego, Przysposobienia Obronnego, a także szeregu rozwiązań edukacji nieformalnej. Towarzyszy nam od dziesięcioleci. W poprzednim ustroju politycznym wpisany w rygory »Ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP«, dziś w zupełnie zmienionej formule przyjął nazwę edukacji dla bezpieczeństwa. Historycznie i aktualnie – zawsze stanowił próbę wyprzedzającej reakcji na możliwe do przewidzenia zagrożenia dla ludzkiego zdrowia, życia, dla gospodarki, ładu i struktury społecznej. Na przestrzeni lat, wcale tych zagrożeń nie ubyło – stają się coraz bardziej realne, niszczące i w swej istocie straszne [...] Jest ich więcej i zdają się być coraz bliżej [...] Stąd wynika jego logiczne trwałe posadowienie w systemie publicznej oświaty”²³. Inne wypowiedzi potwierdzają powyższe stanowisko: „[...] Przedmiot »edukacja dla bezpieczeństwa« rozwija wiedzę i umiejętności związane z reagowaniem w sytuacjach zagrożenia, pierwszą pomocą, terenoznawstwem oraz świadomością funkcjonowania systemu bezpieczeństwa publicznego”; „[...] Co ponadto, szczególnie ważne, aby zakładane cele kształcenia osiągnąć, trzeba dołożyć szczególnej troski o zachowanie »czynnościowego« charakteru przedmiotu. Ćwiczenia praktyczne, zajęcia w małych grupach, w parach, w działaniu, w terenie – stanowią bowiem o istocie i specyfice przedmiotu. Właściwie prowadzone lekcje EdB stają się nie tylko udziałem w ciekawym doświadczeniu, nie tylko motywują i dowartościowują, ale mają też walor preorientacji zawodowej”.

Podsumowując, warto podkreślić, że treści kształcenia przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa obecnie kładą nacisk na zdobycie wiedzy i kształcenie umiejętności zachowania się w sytuacjach różnych zagrożeń dla ich zdrowia i życia. Jako przedmiot kształcenia ogólnego jest realizowany przez

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz.U. 2024 poz. 781.

²³ Wypowiedzi ekspertów w zbiorach autorki.

wszystkich młodych Polaków, tym samym stanowi podstawę do budowania odporności społecznej.

System edukacji dla bezpieczeństwa w klasach wojskowych a budowanie odporności społecznej

Budowaniu odporności społecznej w systemie edukacji, oprócz przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa adresowanego do wszystkich uczniów, służy proces instytucjonalizacji na poziomie szkół średnich w postaci: eksperymentu pedagogicznego z klasami profilowanymi wojskowo (lata 1998–2003), wojskowych innowacji pedagogicznych (realizowanych od 2002 roku), certyfikowanych wojskowych klas mundurowych (funkcjonujących od 2017 do 2025 roku) i oddziałów przygotowania wojskowego (wprowadzonych w 2020 roku)²⁴.

Bez względu na formę edukacja w klasach wojskowych powiększa społeczne zaplecze ludzi świadomych zagrożeń i zaangażowanych w działania na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa, a także służy faktycznej budowie odporności społecznej. Kształtowane w tych klasach postawy prospołeczne i proobronne oraz przekazywana wiedza i nabywane umiejętności wojskowe pozwalają upatrywać w tej grupie uczniów, późniejszych absolwentów, bezpośredniego zaplecza rekrutacyjnego zarówno dla tzw. resortów siłowych – nie tylko wojska, lecz także Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej i innych formacji, jak i kapitału społecznego – obywateli świadomych zagrożeń, o pozytywnie ukształtowanej osobowości, zorientowanych na działania, gotowych do podjęcia działań na rzecz bezpieczeństwa państwa.

System edukacji dla bezpieczeństwa w klasach wojskowych służący budowaniu odporności społecznej precyzyjnie opisują wyniki badań własnych, na podstawie których określano następujące składniki potencjału obronnego klas wojskowych i możliwości ich wykorzystania:

- potencjał mobilizacyjny (występuje u 23% uczniów klas wojskowych) – zdolność obywateli-uczników klas wojskowych predysponująca ich do obrony ludzi i kraju oraz gotowości bojowej, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia militarnego (konwencjonalnego i niekonwencjonalnego), gdy wymagają tego względy obronności i bezpieczeństwa państwa, oparta na znaczeniu wskazanych aspektów egzystencji i ich dążeń życiowych wyznaczających styl życia, a także na ich specyficznej wiedzy, umiejętnościach i postawach;

²⁴ Więcej na ten temat zob.: I. Urych (2022). *Współczesne paradygmaty kształcenia obronnego młodzieży*. „Bellona”, 3(210), s. 113-126.

- potencjał społeczny (występuje u 26% uczniów klas wojskowych) – możliwości obywateli-uczniów klas wojskowych, w wymiarze indywidualnym i grupowym, do aktywnego udziału w życiu społecznym i gospodarczym oraz w wymiarze powinności obywatelskich, oparte na ich osiągnięciach szkolnych, aktywności pozaszkolnej i zainteresowaniach wyznaczających styl życia oraz na ich specyficznej wiedzy, umiejętnościach i postawach;
- potencjał indywidualny (występuje u 23% uczniów klas wojskowych) – indywidualne cechy osobowości, zdolności, wartości, doświadczenia, umiejętności stymulujące jednostkę do pracy i rozwoju osobistego, oparte na zainteresowaniach wyznaczających styl życia badanych, a także na ich specyficznej wiedzy, umiejętnościach i postawach²⁵.

Analiza wyników badań własnych²⁶ dowodzi, że w budowie odporności społecznej ważne jest, że oprócz licznych walorów edukacji w klasach wojskowych, takich jak kształtowanie postaw patriotycznych, prospołecznych, proobywatelskich czy prozdrowotnych, edukacja ta ma charakter utylitarny, służący przekazaniu wiedzy, umiejętności i nawyków z zakresu szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Ekspertci przygotowanie to określili słowami: „[...] Są dobrze przygotowani do obrony Ojczyzny, wyczuleni na zagrożenia, które mogą się pojawić z różnych kierunków”.

Popularność edukacji w klasach wojskowych w szkołach średnich świadczy zarówno o zainteresowaniu młodych ludzi tematyką bezpieczeństwa i obronności, jak i powszechnie rozumianej fascynacji wojskiem, która może się okazać tylko chwilowym zamięłowaniem, ale może także utwierdzić młodego człowieka w jego przyszłych planach. Tym samym uczniowie tych klas są również wartościowym zapleczem kadrowym dla Sił Zbrojnych RP i mogliby – po weryfikacji ich umiejętności i złożeniu przysięgi wojskowej – zasilić korpus szeregowych i podoficerów rezerwy. Wyrazem przedstawionej idei jest myśl jednego z ekspertów: „[...] Tzw. klasy mundurowe zrodziły się przecież jako przejaw niezaspokojonej, uczniowskiej ambicji, ciekawości i troski o samorozwój w obszarze, dla którego przysposobienie obronne czy edukacja dla bezpieczeństwa były zaledwie pierwociną [...]”.

Wyniki badań wskazują, że służbą wojskową warto zwłaszcza zainteresować młodzież wiejską. Ich analiza dowodzi, że uczniowie ci mają lepsze stopnie z zachowania i osiągają wyższe wyniki z wychowania fizycznego. Jest to więc młodzież zdyscyplinowana i sprawna. Ponadto, dla badanych uczniów mieszkających na wsi najważniejsze są wartości związane ze sprawnością fizyczną i obroną oraz planują pracę w służbach mundurowych. Uchwycona

²⁵ Eadem (2019). *Potencjał obronny klas wojskowych...* Op. cit., s. 195-198.

²⁶ Ibidem.

tendencja pokazuje, że młodzież wiejska idealnie nadaje się do zasilenia kadr niższych korpusów mundurowych.

Analiza wyników badań wskazuje także, że ogólnie wyższe wyniki w nauce otrzymuje młodzież, która planuje studia na uczelni wyższej. Ponadto z przedmiotów humanistycznych i ścisłych lepsze wyniki w nauce osiągają ci uczniowie, którzy planują studia na uczelni wojskowej (na kierunku wojskowym lub cywilnym), co wskazuje na ich lepsze predyspozycje intelektualne. Wobec tego dobrze byłoby, żeby praktycy edukacji w szkołach średnich właśnie w tej grupie młodych ludzi upatrywali idealnych kandydatów do kształcenia na wojskowych i cywilnych kierunkach uczelni mundurowych. Warto podkreślić, że środowisko wojskowe powinno zainteresować się młodymi kobietami, które, w porównaniu z chłopcami, mają lepsze wyniki z wychowania fizycznego, a słabsze z zachowania, co może być efektem dorównywania męskiemu standardom w funkcjonowaniu społecznym, nie dając tym samym młodym mężczyznom uprzywilejowanej pozycji w ubieganiu się o pracę w wojsku. Ta tendencja również jawi się jako atrybut edukacji w klasach wojskowych w budowie odporności państwa.

Uzyskane wyniki badań umożliwiają także na określenie rekomendacji dotyczących systemu edukacji dla bezpieczeństwa w klasach wojskowych w budowaniu odporności społecznej rozwijających się koedukacyjnych kadr mundurowych w Polsce. Należy wskazać, że potencjał mobilizacyjny, społeczny i indywidualny uczniów klas wojskowych mógłby zostać lepiej pozyskany, a w dalszej kolejności zagospodarowany, gdyby zaistniała synergia między różnymi środowiskami i podmiotami odpowiedzialnymi za kształcenie i wychowanie młodego człowieka. Potrzebny jest zatem dialog i współpraca środowiska szkolnego z rodzinnym oraz środowiskiem wojskowym, a także z jednostkami samorządu terytorialnego. Wyzwanie to wydaje się kierowane do dyrektorów szkół i wszystkich edukatorów prowadzących klasy wojskowe. To od ich kompetencji oraz chęci podjęcia działań na rzecz prowadzenia dialogu i współpracy różnorodnych środowisk w dużej mierze zależy efektywne pozyskanie potencjału obronnego klas wojskowych w budowie odporności społecznej.

Dyskusja i wnioski

Elementem skutecznej odporności państwa jest społeczeństwo, a precyzyjniej – jego świadomość potencjalnych zagrożeń, umiejętność adekwatnej reakcji oraz zaangażowana postawa w przeciwdziałaniu niebezpiecznym zjawiskom, także tym poniżej progu wojny. Budowa odporności na podstawie wszystkich trzech domen, czyli z udziałem sektora publicznego, prywatnego i społeczeństwa, powoduje, że kraj jest mniej podatny na wykorzystanie przez

potencjalnego przeciwnika i tym samym mniejsze prawdopodobieństwo, że stanie się celem jego ataku²⁷.

Ponieważ to społeczeństwo jest głównym celem ataków, w tym zwłaszcza hybrydowych²⁸, już pod koniec 2017 roku NATO podjęło pierwsze prace nad możliwością włączenia społeczeństwa w budowę odporności. Dlatego waga podejmowanych działań mających na celu uzyskanie odporności społecznej w państwach członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego, w tym Polski, jest dzisiaj tak znaczna. Jednym z podstawowych obszarów budujących odporność społeczną jest edukacja, a w Polsce – zwłaszcza edukacja dla bezpieczeństwa.

System edukacji dla bezpieczeństwa, którego fundamentem jest przedmiot szkolny i kształcenie w klasach wojskowych, wymaga wielopłaszczyznowych analiz, m.in. treści kształcenia, i tym samym roli i zadań tej edukacji, ze zwróceniem szczególnej uwagi na zagrożenia hybrydowe i wyzwania geopolityczne. W tym rozumieniu system edukacji dla bezpieczeństwa ma wzmacniać zdolność do przystosowywania się do przeciwności, co wynika z zauważalnego sukcesu w pokonywaniu wyzwań. Podkreślić przy tym należy, że wyzwanie (ryzyko, zagrożenie, stresor, przeciwność losu), przed którym stanie młody człowiek, stanowi poważne zagrożenie dla jego dobrostanu oraz pozytywnej adaptacji²⁹. Proces ten jest wielowymiarowy, a składają się na niego nie tylko czynniki ryzyka, lecz także czynniki chroniące, które uczestniczą w procesie pozytywnej adaptacji. Suniya Luthar uważa, że odporność to „[...] proces pozytywnej adaptacji jednostki mimo doświadczania poważnych przeciwności lub traumatycznych przeżyć”³⁰. Ważne są zatem dwa elementy składowe – pozytywna adaptacja i duże ryzyko. Mimo doświadczania negatywnych zdarzeń i przeciwności losu, dzięki wewnętrznym i zewnętrznym zasobom, jednostka pozytywnie przystosowuje się do zmian³¹.

Wobec powyższego ważne jest przede wszystkim pytanie: **na jakie kryzysy i na jakie zagrożenia społeczeństwo powinno być dzisiaj odporne?** Większość badaczy jest w tym względzie zgodna³² – współcześnie do

²⁷ R. Rey. *Spółeczeństwo odporne na zagrożenia...* Op. cit.

²⁸ E. Jakubiak (2022). *Wojna hybrydowa jako nowy rodzaj konfliktu we współczesnym świecie*. „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 24(2), s. 71-82.

²⁹ A.S. Masten, D. Cicchetti (2016). *Resilience in development: Progress and transformation*. W: D. Cicchetti (red.). *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention*. John Wiley & Sons. New York, s. 271-333.

³⁰ S. Luther (2006). *Resilience in development: A synthesis of research across five decades*. W: D. Cicchetti (red.). *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention*. John Wiley & Sons. New York, s. 739-795.

³¹ M. Rutter (1987). *Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms*. „American Journal Orthopsychiatry”, 57(3), s. 316-331.

³² Zob. np. S. Casey-Maslen (2024). *Hybrid Warfare Under International Law*. Hart Publishing. Oxford; O. Wasiuta (2023). *Wojny i konflikty w szarej strefie*. „Studia de Securitate”,

głównych wyzwań trzeba zaliczyć wrogie działania dezinformacyjne podmiotów państwowych i niepaństwowych wymierzone w obce społeczeństwa dla osiągnięcia własnych celów gospodarczych, politycznych i kulturowych. Należy mieć także na uwadze stale ewoluujące zagrożenia hybrydowe, łącznie z działaniami poniżej progu wojny, które – groźne same w sobie – mogą skutkować np. brakiem żywności, dostępu do wody czy usług publicznych, a w następstwie paniką i nadwyrężeniem zaufania do władz³³. Dlatego tak ważna jest rola edukacji, której priorytetem powinno być również budowanie odporności społecznej.

Prezentowane opracowanie, z racji braku aktualnych i kompleksowych opracowań dotyczących systemu edukacji dla bezpieczeństwa w budowaniu odporności społecznej, wypełnia swoistą lukę wydawniczą. Treść artykułu ma walor innowacyjny, dlatego należy wskazać na potrzebę dodatkowych analiz, zwłaszcza w obszarze dynamicznie zmieniającej się w ostatnim czasie polityki europejskiej i ogólnoswiatowej. Nie ulega wątpliwości, że problematyka ta powinna być obserwowana i rozpatrywana przez naukowców, polityków, żołnierzy i pracowników służb pracujących na rzecz bezpieczeństwa i obronności Polski.

Bibliografia

- Adamkiewicz J., Kowalski W. (red. nauk.). (2024). *Odporność państwa jako wyzwanie bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku*. Wydawnictwo FNCE. Poznań.
- Babbie E. (2008). *Podstawy badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Casey-Maslen S. (2024). *Hybrid Warfare Under International Law*. Hart Publishing. Oxford.
- Jakubiak E. (2022). *Wojna hybrydowa jako nowy rodzaj konfliktu we współczesnym świecie*. „Studia Bezpieczeństwa Narodowego”, 24(2).
- Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (2022). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. <https://rcb.gov.pl/krajowy-plan-zarzadzania-kryzysowego/> [dostęp: 06.04.2025].
- Luther S. (2006). *Resilience in development: A synthesis of research across five decades*. W: Cicchetti D. (red.). *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention*. John Wiley & Sons. New York.
- Łobocki M. (2006). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Oficyna Wydawnicza Impuls. Kraków.

13(2), s. 5-22; K. Parulski (2016). *Wojna hybrydowa w świetle prawa międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowego prawa humanitarne – konflikt zbrojny na Ukrainie*. W: Bugajski D.R. (red.). *Międzynarodowe prawo humanitarne. Wojna na Ukrainie*. T. 7. Akademia Marynarki Wojennej. Gdynia, s. 49-75.

³³ R. Rey. *Spółczesność odporna na zagrożenia... Op. cit.*

- Masten A.S., Cicchetti D. (2016). *Resilience in development: Progress and transformation*. W: Cicchetti D. (red.). *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention*. John Wiley & Sons. New York.
- Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej (2022). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. <https://rcb.gov.pl/narodowy-program-ochrony-infrastruktury-krytycznej-2/> [dostęp: 06.04.2025].
- Panfil R.B. (2024). Spójność i odporność społeczna – analiza współzależności z perspektywy nauk o bezpieczeństwie. „Wiedza Obronna”, 288(3).
- Parulski K. (2016). *Wojna hybrydowa w świetle prawa międzynarodowego ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowego prawa humanitarne – konflikt zbrojny na Ukrainie*. W: Bugajski D.R. (red.). *Międzynarodowe prawo humanitarne. Wojna na Ukrainie*. T. 7. Akademia Marynarki Wojennej. Gdynia.
- Pilch T., Bauman T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa.
- Piotrowska-Trybull M., Górska-Rożej K. (red. nauk.). (2024). *Odporność państwa, społeczeństwa i gospodarki na zagrożenia*. Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej. Warszawa.
- Resilience, civil preparedness and Article 3* (2024, 13 listopada). NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm [dostęp: 06.04.2025].
- Rey R. *Spółczeństwo odporne na zagrożenia*. „Biuletyn Analityczny Rządowego Centrum Bezpieczeństwa”, 31. <https://www.gov.pl/web/rcb/spoleczenstwo-odporne-na-zagrozenia> [dostęp: 06.04.2025].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 czerwca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, Dz.U. 2017 poz. 1239.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, Dz.U. 2009 nr 139 poz. 1131.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz.U. 2024, poz. 781.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. 2024 poz. 996, załącznik nr 1.
- Rutter M. (1987). *Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms*. „American Journal Orthopsychiatry”, 57(3).
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2020). Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 06.04.2025].
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2020). Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 06.04.2025].

Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., Dz.U. 2000 nr 87 poz. 970.

Urych I. (2019). *Potencjał obronny klas wojskowych. Teoretyczno-empiryczne aspekty kształcenia obronnego*. Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej. Warszawa.

Urych I. (2022). *Współczesne paradygmaty kształcenia obronnego młodzieży*. „Bellona”, 3(210).

Wasiuta O. (2023). *Wojny i konflikty w szarej strefie*. „Studia de Securitate”, 13(2).

Streszczenie

Odporność społeczna, jako istotny element polityki odstraszenia, ma zmniejszyć prawdopodobieństwo zaatakowania państwa przez przeciwnika. Dlatego też umacnianie odporności państw Sojuszu Północnoatlantyckiego jest jednym z najważniejszych współczesnych celów NATO jako organizacji. Żeby obywatele byli odporni na różnego typu zagrożenia, w tym zwłaszcza hybrydowe, ważna jest edukacja. Biorąc pod uwagę istotę tych procesów, celem artykułu jest charakterystyka wybranych elementów systemu edukacji dla bezpieczeństwa, służących budowie odporności społecznej. Analiza wyników badań dowodzi, że w Polsce system edukacji wzmacniającej odporność społeczną jest oparty na przedmiocie kształcenia ogólnego edukacja dla bezpieczeństwa i kształceniu specjalistycznym w klasach wojskowych. Tak realizowana edukacja dla bezpieczeństwa umożliwi rozumienie istoty niebezpiecznych zdarzeń oraz dostarcza wiedzy, jak zminimalizować ryzyko zagrożenia, a także i umiejętności, jak sobie radzić w razie jego wystąpienia.

Education System for Security and Social Resilience. Selected Issues

Abstract

Resilience, as a crucial element of deterrence policy, aims to reduce the likelihood of an enemy attacking a country. Therefore, strengthening the resilience of the North Atlantic Alliance member states is one of the most important contemporary goals of the North Atlantic Treaty Organization (NATO). In order for citizens to be resistant to various types of threats, especially hybrid ones, education is essential. In Poland, the education system that strengthens social resilience is based on the general education subject “education for security” and specialist education in military classes. The process of education for security implemented in this way enables an understanding of the essence of dangerous events and provides knowledge and skills on how to minimize the risk of a threat, as well as how to cope in the event of its occurrence.

Słowa kluczowe: edukacja, edukacja dla bezpieczeństwa, klasy wojskowe, odporność społeczna, zagrożenia hybrydowe, Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego

Keywords: education, security education, military classes, societal resilience, hybrid threats, North Atlantic Treaty Organization